

דף כו

'אמר רבי יוסי: מודה אבא חלפתא'. מבואר כאן ובכמה מקומות שאין איסור להזכיר שם אביו כאשר מוסיף 'אבא' שהוא כינוי של כבוד. והוא הדין לתואר אחר של כבוד שמוסיף לשמו (עפ"י באור הגר"א יו"ד רמב סקל"ו; בית מאיר יו"ד רמ ועוד. ואולם אין הוכחה מכאן להתיר אלא כשמוכירו שלא בפניו – ע' ש"ך ופתחי תשובה (שם).

להלכה למעשה, כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א קלג): ראוי להחמיר כשיטת מהרש"ל (יש"ש קדושין לב) שלא יזכיר שמו גם כשמכנהו בכבוד. ובמקום הצורך, כדי שידעו מי הוא אביו, נראה שמוותר אף לשיטת מהרש"ל.

ואם אביו מוחל על כך, אף על פי שכתבו הפוסקים שמצוה לכתחילה לכבד גם אם מחל – במקום מחלוקת הפוסקים כגון שמוכירו עם התואר, יש להקל, ואף ל'מצוה' אין צריך להזהר. ובכתיבת שם אביו – אין איסור, כמו שנראה מדברי הראשונים ז"ל שכתבו שמות אביהם לרוב. עד כאן מתשובת הגר"מ פיינשטיין ז"ל לבנו.

וע"ע: מצפה איתן קדושין לא: אמת ליעקב ברכות יח: (וע"ש ויחי מה, א מט, א מ, כד); מרגליות הים סנהדרין פ. ובמבוא ביוסף דעת גטין יד וקדושין לא:

זחכמים אומרים: יניחנו בחלון שמא יש תקוה'. אפשר נקטו לשון זו על שם הכתוב (ביהושע ב): ותקשר את תקות השני בחלון.

'אמר רב נחמן: הלכה כרבי יהודה...'. הלכך צמר הבכור אסור לעולם, בין שתלשו במכוון בין שנתלש מאליו, בין תם בין בעל מום שהתירו מומחה, בין מת בין שחטו – גזרה שמא ישהנו.

וגם בזמן הזה שבכל אופן צריך להשהותו עד שיפול בו מום – מכל מקום הגזרה עדיין קיימת, שמא ישהנו לאחר שיפול בו מום לצורך צמרו ויבואו בו לידי תקלה (רא"ש).

ואולם לעקביא שאסר רק בתם, לפי מה שפרש רש"י (כה: ד"ה דברי הכל) בטעמו שמא ישהנו מלהקריבו, נראה שבזמן הזה מותר [ועקביא בזמן הבית היה, וכמו שאמרו (ידיים ה,ו) 'אין העזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהלאל']. אך רש"י הוסיף טעם שעדיין אין בו שום התר. וצ"ע.

*

'אמר רב נחמן בר יצחק...'

'מקובל אצל הצדיקים בשם רבינו הקדוש החוזה מלובלין זי"ע כי היתה נפשו שמחה בלימוד הש"ס בבואו למימרת רב נחמן בר יצחק.

והגיד כי ה'בעל דבר' רצה ליתן לו הרבה מדרגות יותר ולהניח לו הרבה דברים רק שלא ילמוד גמרא ובפרט מימרת רב נחמן בר יצחק. והכיר מזה וידע ברוח קדשו שזהו תיקון גדול לנפש לרצונו ית"ש, רק שילמדו גמרא ובפרט בבואו לדברי ר' נחמן בר יצחק (דברי תורה ח"א כב).

וראה עוד בספר 'לחקר שמות וכינויים בתלמוד' להר"ר מרגליות (ד, ה) על סגנונו של רנב"י לדבר בלישנא דחכימי וברמזי שמות וכו'.

פרק רביעי 'עד כמה'

'עד כמה ישראל חייבין ליטפל בבכור... אמר לו הכהן בתוך הזמן תנהו לי – הרי זה לא יתננו לו... מפני שנראה ככהן המסייע בית הגרנות'. ואם מקבל ישראל על עצמו ליטפל בבכור – יש מי שצדד שמותר ליתנו לכהן (עפ"י חדושים ובאורים. ע' לעיל יח:).

'הבכור נאכל שנה בשנה בין תם בין בעל מום, שנאמר לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה...'. כתב בספר יראים (שנב): מן התורה אין חיוב אכילה בתוך שנה אלא בתם שעליו דיבר הכתוב, אבל בעל-מום – אסמכתא מדרבנן היא. וכן כתבו כמה אחרונים (ע' מהריט"א; טורי אבן ר"ה ז; שו"ת בית אפרים י; שו"ת שיבת ציון כד – תשו' הנוב"י לבנו; חדושים ובאורים ה,ד).

וטעם הדבר שתקנו חכמים בזמן הזה לאכלו תוך שנה – זכר למקדש (מהריט"א). והדרישה והט"ו כתבו טעם אחר; מחשש תקלה של גיזה ועבודה. וצ"ע לפי טעם זה מדוע תקנו לו שנה, ולא אמרו לשחטו מיד משום תקלה. ועוד, הלא הדין גותן להיות כן בכל פסולי המוקדשין, לאכלם תוך שנה מפני חשש תקלת גיזה ועבודה – ולא מצאנו בשום מקום דין זה – אלא משמע שלא תקנו אלא בזמן הזה זכר למקדש, ואילו פסולי המוקדשין אינם מצויים עתה, הלכך לא גזרו בהם (חשק שלמה). ואולם מדברי הרמב"ם (בכורות א,ח) משמע שגם בבעל-מום, אכילתו בתוך שנה הוא דין תורה. וכן משמע מסמ"ג (ריא). ע"ע בחדושי הגרעק"א ביו"ד שו; חדושי הנצי"ב כאן. וע"ע להלן כח).

'נולד לו מום בתוך שנתו – רשאי לקיימו כל שנים עשר חדש... אינו רשאי לקיימו אלא ל' יום'. ע' להלן כח שני פירושים.

'מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות'. כתבו הפוסקים שהוא הדין בפדיון הבן – יש לחוש משום 'כהן המסייע' (ע' תוס' להלן נא: ורא"ש ובתשובותיו מט,א; קדושין ו: ובטשו"ע; שו"ת מהרי"ל קעד; שו"ת חת"ס יו"ד רצא – ואעפ"י שהרמב"ם השמיט זאת), הלכך יש ליהזר שהכהן שפודים אצלו, לא ימכור מטבעות כסף לאבי הבן בהזלה כדי שיפדה בהם את בנו אצלו (עפ"י שו"ת שבט הלוי ח"ג קנג). על אודות החזרת הכהן את דמי הפדיון לבעלים – ע' בפוסקים יו"ד שה"ח; שו"ת מהרי"ל סוס"י קעד; חכמת אדם קג,ד.

ככתבם וכלשונם'

'וכן בכור בהמה נוהג בזמן הזה. וצריך הישראל ליטפל בו בבהמה דקה שלשים יום ובגסה חמשים יום. ואחר כך נותנו לכהן, והכהן שומרו בביתו ומגדלו עד שיפול בו מום. והכהן צריך לקבלו ואין רשאי לסרב, משום דהוי כמבזה מתנות כהונה ואין מודה בהו. ואסור להכניסו לכיפה עד שימות. ולא מבעיא ישראל דאסור, שצריך לקיים בו מצות נתינה ולהמתין עד שיוזמן לו כהן שיתנהו לו, ואפילו יותר משלשים יום לדקה וחמשים לגסה – והא דתנן עד מתי חייב ליטפל בו, היינו אפילו בא כהן לקבלו תוך זמן זה כדקתני התם משום כהן המסייע בבית הגרנות ומצילו מטיפולו כדי שיתנהו לו – אלא אפילו קבלו כהן, לא שרי ליה להכניסו לכיפה. דלא אישתמט בשום דוכתא גבי בכור... אלמא שהיו רגילים להמתין עד שיפול בו מום אע"פ שיש בו טורח בטיפולו

ואסור בגיזה ועבודה ויבא לידי תקלה... (מתוך שו"ת הרא"ש מט, ב. וכו"ה בפסקיו סוף בכורות ובפ"ק דע"ז יג).
 וכ"ה בתוס' להלן גג. (ד"ה ואי נולשונום: ולהמתין לכהן שירצה לקבלו' אין מורה שמוותר לכהן לטוב אלא שמ"מ אין יכול או
 אינו רוצה ליתן לכהן שאינו רוצה לקבל); כח. (ד"ה עד). וע' גם בהגהות אשר"י פ"ג דביצה אות ו מאו"ו; טור יו"ד שט, א;
 נוב"ת יו"ד סוסי קפט).

ויש חולקים וסוברים שמוותר להכניס בכור לכיפה בזה"ו (תוס' ע"ז יג: עפ"י הב"ח יו"ד שט. וע"ע במובא ביוסף
 דעת ע"ז שם).

ולענין סירוב הכהן לקבלו כאשר הלה פשע, שמנע עצמו מלפטור מן הבכורה כגון שיכול היה למכור אונה לנכרי ולא עשה
 כן – ע' בפוסקים שו"ד כמה חילוקי דינים.

'נתחייבתי להוסיף בנוגע להלוות ללוי ולעני – שנותן להם סכום כסף ובכל פעם שיש לו להפריש מעשר, מזכה
 אותו להם ושוב נוטלו בניכוי חובו. ע' במשנה גטין ל. רמב"ם מעשר ז, ה-יז), כי אין העני והלוי רשאים להזויל יותר
 מדאי, רק מה שדרך בני אדם להזויל בשעה דחוקה ונחוץ לו מעות עכשיו, והדברים משתנים מצד הענין
 הנחוץ לו ומצד אי אפשר להשיג ממקום אחר, וכן יש לחשוב מה שדרך בני אדם להזויל בדבר שאינו
 בידו עדיין וספק אתא, אבל אסור להזויל מפני ההתחרות של חברו, וזה הווי כהן המסייע בבית הגרנות.
 וכשם שהאיסור על הלוי והעני כך יש איסור על בעה"ב הנותן לו, והאיסור חמור מאד כדאמר בכורות
 כ"ו ב'. ונכון שהלוי והעני יועצו עם חכם וירא על השער שיגמרו' (מתוך אגרת החוון-איש, נדפסה בסוף ספר
 דרך אמונה ח"ג, עמ' שפז).

דף כז

זתנא, מאי טעמא לא קאמר מתנות כהונה? אמר לך, תרומה דקדושת הגוף היא דכיון דלא
 מתחלא, לא אתי למיטעי בה. הני כיון דקדושת דמים נינהו, אתי למיטעי בהון, דבר מיתחל
 קדושתיהו אארבעה זוזי ואתא למינהג בהן מנהג דחולין'. מפרוש רש"י יוצא שלא הותר לישראל
 ליתן טובת הנאה לכהן עבור נתינה לקרובו, אלא בתרומה ומעשר ולא בשאר מתנות. וכן פסק הרא"ש
 ובנו בעל הטורים (יו"ד שלא).

ואולם הרמב"ם (תרומות יב, כ) פסק שבכל המתנות אפשר לעשות כן. וישבו דבריו עם הסוגיא בכמה
 אופנים, אם משום שלדעתו נחלקן הסוגיות בדבר, או באופן אחר (ע' מהרי"ט אלגאזי; בית יוסף יו"ד שלא;
 מנחת חינוך יח, ב; כב, יג; רש"ש, דברי נחמיה והגהות בן אריה. וע' שטמ"ק ג) דעת תנאים שאין חילוק בין תרומה לשאר
 מתנות, ואפשר שכן פסק הרמב"ם על פי הסוגיא בערכין, כמוש"כ המפרשים).

רבנו גרשום פרש שדיון הגמרא מוסב על דברי התנא 'אין נותנים להם תרומה ומעשר בשכרן, ואם
 עושין כן – חיללו'; שלכך נקט התנא 'תרומה ומעשר' ולא שאר מתנות – כי על שאר מתנות לא רצה
 לומר 'חיללו', מפני שיבואו לטעות ולסבור שיצאו לחולין, אבל בתרומה ומעשר שקדושים קדושת הגוף,
 לא יבואו לטעות בדבר.

לפירוש זה אין מקור מן הגמרא לחלק לדינא בין תרומה לשאר מתנות לענין מתן טובת הנאה לכהן, ואפשר שכן פרש גם
 הרמב"ם. וכן נראה מהרי"ד בפסקיו שלא הביא חילוק זה, וכנראה פירש גם כ"ג שהנידון היה לענין לשון התנא ולא
 לדינא.

פרק רביעי; דף כו

לח. א. בכור בהמה טהורה, מתי הוא ניתן לכהן?
ב. האם מותר ליתן מתנות כהנים, לויים או עניים, לאלו המסייעים בבית הגרנות? מה נכלל בדין 'כהן המסייע'?

א. ישראל שגולד לו בכור בהמה טהורה, חייב ליטפל בו שלשים יום מלידתו (כולל יום שלשים. תוס' ועוד) – בבהמה דקה. רבי יוסי אומר: שלשה חדשים, מפני שטיפולה מרובה ושניה דקות (וצריכה לינוק מאמה, לכן אין להפרידה מאמה כל שלשה חדשים). ובגסה חמשים יום. ורק לאחר מכן נתנו לכהן (מלאותך ודמעך לא תאחר, בכור בניך תתן לי, כן תעשה לשרך לצאנך – שורך דומיא דמלאתך, היינו בכורים הניתנים לחמשים יום; וצאנך דומיא דבנך שנפדה לאחר שלשים יום. ואין לומר להפך – שלכך הוסיף הכתוב 'עשיה' בשור. ע' פיה"מ לרמב"ם ורע"ב שהביאו דרשת רב כהנא הנזכרת. וע' ר"ג ומהריט"א).

בדקה, נתנו לאחר עבור יום שלשים (תוס' ועוד). ובגסה, יש אומרים ביום החמשים יכול ליתן לכהן, דומיא דביכורים. ויש חולקים (ע' בתוס' ובמפרשים; מג"ח יח, ג; שבט הלוי ח"ה קנ"ג הקדשים ח). אפילו רצה הכהן לקבלו קודם לזמן הזה ולטפל בו – אסור ליתן לו, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות. אבל אם הכהן רוצה בו תוך הזמן על מנת לאכלו מיד [בבעל מום], או להקריבו מיד [בתמים בזמן הבית] – מותר, שהרי אינו מטפל בו במקום הבעלים.

א. יש אומרים שאם הבעלים מקבלים על עצמם את הטיפול, יכולים ליתן לכהן מיד, ואף מצוה יש בדבר (ע' חו"ב ועוד).

ב. אין כהן מצוי, חייב ישראל לטפל בו עד שיודמן לו כהן (תוס' ורא"ש בפרק בתרא; טש"ע).

ב. הכהנים והלויים והעניים (הרמב"ם השמיט 'עניים') המסייעים בבית הגרנות – אין נותנים להם מתנותיהם. והנותנים להם חיללו (ושחתם ברית לוי). ועוון קרוב למיתה הוא (עתוס'). ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו). ובקשו חכמים לקונסן להפריש עליהם תרומה, כאילו לא עשו כלום, ומפני מה לא קנסום, שמא יבוא להפריש מן הפטור על החיוב.

לאו דוקא סיוע בבית הגרנות אלא הוא הדין לכל סיוע, כגון שנותנים מעות לישראל כדי שיתן להם מתנות (יד"ד סא, כח).

בכלל איסור סיוע, כשהכהן מקבל את הבכור קודם הזמן וטורה טיפולו עליו, כנזכר לעיל. אסור לכהן ליתן טובת הנאה לאדם על מנת שיתן הלה המתנות לכהן קרובו, שנראה ככהן המסייע. וכן אסור ליתן לכהן תרומה ב'מתנה ע"מ להחזיר', שבשכר זה יתן לו שאר תרומותיו וכאילו הכהן קונה תרומה בשכרו (עפ"י קדושין ו: וברש"י).

דף כז

לט. א. האם רשאי אדם לומר לחברו, הא לך סלע זה ותן מתנותיך לקרובי כהן?
ב. מהן הקולות המבוארות בסוגיתנו המיוחדות לתרומת חוצה לארץ וחלתה?

א. מותר לישראל (ולא לכהן, כנ"ל) ליתן דבר מה לישראל אחר, כדי שיתן הלה תרומה לכהן קרובו. ומבואר בגמרא שלא התירו לעשות כן אלא בתרומה [ומעשר], אבל שאר מתנות שאין קדושה בגופן, יש חשש שהכהן המקבל ינהג במתנות כחולין גמורים ולא יאכלם בגדולה ובחשיבות כדין, כי יסבור שמתנות אלו נתחללו באותה מתנה שנתן עבורן ישראל קרובו. כן דייקו מדברי הברייתא.